

فهرست مطالب

	فهرست مطالب
۱۳	پیشگفتار
۱۹	بخش اول
۱۹	مفاهیم پولی
۲۱	فصل یکم
۲۱	فلسفه پول؛ پول چیست؟
۲۱	مقدمه
۲۲	پول چیست؟
۲۴	«پول یک کالا است»
۲۵	«پول متر ارزش است»
۲۶	«پول یک سند بدهی مورد قبول عام است»
۲۸	نسبت پول، بدهی و اعتبار
۲۹	مسکوکات فلزات گرانبها: پول اعتباری یا پول کالایی؟
۳۱	کارکرد اصلی پول چیست؟
۳۲	پول یعنی واسطه مبادله
۳۴	پول یعنی معیار ارزش
۳۸	خلاصه فصل
۴۱	فصل دوم
۴۱	مفاهیم اساسی پولی (۱): درک هرم پولی
۴۱	مقدمه
۴۲	هرم پولی
۴۴	ویژگی‌های هرم پولی
۴۷	خلاصه فصل
۴۹	فصل سوم
۴۹	مفاهیم اساسی پولی (۲): پول حاکمیت
۴۹	مقدمه
۴۹	سند بدهی دولت: اسکناس و ذخیره
۵۱	چرا بانکها ذخایر نگه می‌دارند؟
۵۱	انگیزه اول: ذخیره قانونی
۵۲	انگیزه دوم: تسویه بین بانکی
۵۵	راه‌های کسب ذخایر
۶۰	راه‌های کسب ذخایر؛ درس‌ها و دلالت‌ها
۶۰	تفاوت سه روش از حیث بهره، ریسک و زمان
۶۱	کسری سیستماتیک و عرضه منفعلانه ذخایر
۶۲	پیوند نرخ‌های بهره
۶۴	تسویه سند بدهی بانک مرکزی
۶۵	نکته‌ای پیرامون بانکداری اسلامی
۶۷	خلاصه فصل

۶۹	فصل چهارم.....
۶۹	مفاهیم اساسی پولی (۳): سپرده‌های بانکی.....
۶۹	مقدمه.....
۷۰	انواع سپرده‌ها.....
۷۱	انواع سپرده‌ها در ایران.....
۷۱	الف) سپرده‌های قرض الحسنه (جاری و پس‌انداز).....
۷۲	ب) سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار (شامل کوتاه‌مدت و بلندمدت).....
۷۴	سپرده‌ها را بیشتر بشناسیم.....
۷۴	اسکناسی در کار نیست!.....
۷۴	اعداد، مخلوق بانکهاست.....
۷۵	تسویه پول بانکی؛ خطای ترکیب.....
۷۷	بازخوانی مفهوم «سپرده‌گذاری».....
۷۹	بلا تکلیفی واژگانی: «سپرده» یا «بدهی»؟.....
۸۲	خروج پول از بانک؟!.....
۸۴	سرمایه‌گذاران بی‌خاصیت!.....
۸۸	خلاصه فصل.....
۹۱	فصل پنجم.....
۹۱	ترازنامه بانک مرکزی.....
۹۱	مقدمه.....
۹۱	نگاهی به ترازنامه بانک مرکزی.....
۹۴	تعهدات بانک مرکزی.....
۹۷	دارایی‌های بانک مرکزی.....
۹۹	نکاتی پیرامون ترازنامه بانک مرکزی.....
۹۹	سلطه بدهی.....
۱۰۰	پشتوانه پول؟.....
۱۰۰	تقدم مخارج دولت بر درآمدها.....
۱۰۲	سیستم بانکی؛ ذی نفع کسری دولت.....
۱۰۲	تسویه بدهی بانکها با جانشینی بدهی دولت.....
۱۰۳	مرور ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۰۴	دارایی‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۰۸	تعهدات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۰۸	ترازنامه بانک مرکزی سایر کشورها.....
۱۰۸	فدرال رزرو (بانک مرکزی ایالات متحده).....
۱۱۳	بانک انگلستان.....
۱۱۴	پایه پولی.....
۱۱۶	پایه پولی چیست؟.....
۱۱۶	منابع پایه پولی.....
۱۱۸	مصارف پایه پولی.....
۱۱۹	مثال‌هایی از ثبت‌های ترازنامه‌ای بانک مرکزی.....
۱۱۹	مثال ۱- استقراض دولت از بانک مرکزی.....

۱۲۱	مثال ۲- استقراض بانک‌ها از بانک مرکزی.....
۱۲۱	مثال ۳- فروش ۱۰۰ واحد ارز نفتی توسط دولت به بانک مرکزی.....
۱۲۳	خلاصه فصل.....
۱۲۵	فصل ششم.....
۱۲۵	ترازنامه بانک تجاری.....
۱۲۵	مقدمه.....
۱۲۶	دارایی‌های بانک.....
۱۲۸	تعهدات بانک.....
۱۳۱	مرور ترازنامه چند بانک.....
۱۳۱	بانک ملت.....
۱۳۳	بانک آینده.....
۱۳۶	چند بانک خارجی.....
۱۳۹	مثال‌هایی از ثبت‌های حسابداری بانکی.....
۱۳۹	انتقال وجه بین بانکی.....
۱۴۰	استقراض بین بانکی.....
۱۴۱	استقراض بانک از بانک مرکزی.....
۱۴۱	مالیات‌دهی توسط مردم.....
۱۴۲	نقدینگی.....
۱۴۵	خلاصه فصل.....
۱۴۷	بخش دوم.....
۱۴۷	خلق پول: پول از کجا می‌آید؟.....
۱۴۹	فصل هفتم.....
۱۴۹	خلق پایه پولی.....
۱۴۹	مقدمه.....
۱۵۱	پایه پولی چگونه تغییر می‌کند؟.....
۱۵۱	افزایش (خلق) پایه پولی.....
۱۵۲	کاهش (محو) پایه پولی.....
۱۵۵	دلالت‌های نحوه خلق پایه پولی.....
۱۵۶	تقدم مخارج دولت بر درآمدها.....
۱۵۶	کارکرد اصلی مالیات‌ستانی.....
۱۵۸	استقلال سیاست پولی و مالی؟!.....
۱۵۹	لزوم رشد بدهی دولت به بانک مرکزی.....
۱۶۲	خلاصه فصل.....
۱۶۵	فصل هشتم.....
۱۶۵	خلق پول بانکی.....
۱۶۵	مقدمه.....
۱۶۶	خلق پول بانکی: مزاد پرداخت‌ها از دریافتها.....
۱۶۸	خلق سپرده.....
۱۷۳	محو سپرده.....
۱۷۵	تعدیل نیاز به ذخایر.....

۱۷۶	..... خلاصه فصل
۱۷۹	..... فصل نهم
۱۷۹	..... خلق پول بانکی: چند پرسش اساسی
۱۷۹	..... مقدمه
۱۸۰	..... سؤال/نقد اول: خروج پول خلق شده از بانک او را محدود به ذخایر اضافی می‌کند
۱۸۴	..... سؤال/نقد دوم: چرا خلق پول بانکها در محدوده‌ای متوقف می‌شود؟
۱۸۵	..... عوامل مؤثر بر سودآوری خلق پول بانکی
۱۸۹	..... ریسک
۱۹۰	..... بازدهی نزولی خلق پول
۱۹۱	..... نقطه تعادلی خلق پول
۱۹۱	..... سؤال سوم: اگر بانکها قدرت خلق پول از هیچ دارند، چرا حرف از کمبود منابع می‌زنند؟
۱۹۲	..... فهم بانکدار در برابر فهم اقتصاددان: درختان مانع دیدن جنگل!
۱۹۳	..... کمبود منابع یا کمبود سودآوری؟
	..... سؤال چهارم: اگر بانکها قدرت خلق پول از هیچ دارند، پس چرا اینقدر برای جذب سپرده تقلا می‌کنند؟
۱۹۵	..... رسوب سپرده، رواج رسیدن
۱۹۶	..... بازگرداندن آب رفته به جوی
۱۹۷	..... تبصره: بانک‌های تندرو
۱۹۸	..... محورهای تکمیلی در بحث خلق پول بانکی
۱۹۹	..... بانکها در برابر حاکمیت: چند-چند؟
۲۰۳	..... خلق پول انعطاف پذیر در برابر خلق پول انعطاف ناپذیر
۲۰۷	..... خلق پول بانکی و ذخایر
۲۱۰	..... خلاصه فصل
۲۱۳	..... فصل دهم
۲۱۳	..... سیاست پولی امروزی و ارتباط آن با خلق پول
۲۱۳	..... مقدمه
۲۱۴	..... اهداف سیاست پولی
۲۱۶	..... هدف ابزاری سیاست پولی: از حجم پول تا نرخ بهره
۲۱۷	..... ابزارهای سیاست پولی
۲۱۸	..... ابزارهای مستقیم در برابر غیرمستقیم
۲۱۹	..... عملیات بازار باز
۲۲۰	..... امکان‌های دائمی (دلان نرخ بهره)
۲۲۳	..... الزام نگهداری ذخایر
۲۲۵	..... مدیریت نرخ بهره و تنظیم تقاضای کل
۲۲۷	..... سیاست‌گذاری پولی و خلق پول بانکی
۲۳۳	..... خلاصه فصل
۲۳۵	..... فصل یازدهم
۲۳۵	..... نقدی بر تفسیرهای رایج از بانکداری و خلق پول
۲۳۵	..... مقدمه
۲۳۶	..... بانک‌ها: واسطه‌گران مالی؟

۲۳۸	ارزیابی نظریه واسطه‌گری: آزمون ترازنامه‌ای.....
۲۴۳	چرا تلقی واسطه‌گری نادرست است؟.....
۲۴۴	آیا بانک‌ها مشابه سایر واسطه‌های مالی‌اند؟.....
۲۴۶	خلق پول از طریق ضریب فزاینده؟!.....
۲۴۷	ضریب فزاینده چه می‌گوید؟.....
۲۵۵	نقد نظریه ضریب فزاینده.....
۲۵۷	نقدهای درون چارچوبی.....
۲۶۴	نقدهای برون چارچوبی.....
۲۷۵	خلاصه فصل.....
۲۷۹	فصل دوازدهم.....
۲۷۹	درونزایی پول.....
۲۷۹	مقدمه.....
۲۸۰	تلقی برونزا از پول.....
۲۸۲	نقیض برونزایی.....
۲۸۳	محوریت تقاضای پول.....
۲۸۴	غلبه ساختار بر عامل.....
۲۸۵	علیت پایین به بالا.....
۲۸۷	توضیح درونزایی پول به تفکیک اجزای مؤثر بر رشد نقدینگی.....
۲۸۸	پرداخت وام.....
۲۸۹	خرید دارایی و سرمایه‌گذاری.....
۲۸۹	بهره پرداختی به سپرده‌ها.....
۲۹۰	هزینه‌های عملیاتی.....
۲۹۰	بازگشت وام، فروش دارایی و سایر درآمدها.....
۲۹۰	درونزایی؛ برآیند عوامل کثیر.....
۲۹۱	منشاهای درونزایی پول.....
۲۹۱	توان خلق پول.....
۲۹۲	وفای به عهد.....
۲۹۳	قدرت.....
۲۹۳	گروکشی ثبات.....
۲۹۵	برونزایی نرخ بهره.....
۲۹۷	درونزایی خارجی.....
۲۹۸	درونزایی کدام پول؟.....
۲۹۹	افقی‌گرایی در برابر ساختارگرایی.....
۳۰۳	افقی‌گرایی.....
۳۰۵	دلالت‌های درونزایی پول.....
۳۰۵	احتمال واگرایی رشد نقدینگی از سیاست رسمی.....
۳۰۵	وجاهت کنترل‌های مستقیم و تزریق وسیع پول بانک مرکزی.....
۳۰۶	بازخوانی تفسیرهای علی-رکود و انقباض پولی.....
۳۰۷	بازخوانی در تفسیرهای علی: قیمت‌ها و نقدینگی.....
۳۱۰	خلاصه فصل.....

۳۱۳	فصل سیزدهم.....
۳۱۳	نظریه جدید در نگاه صاحب نظران.....
۳۱۳	مقدمه.....
۳۱۴	خط شکنی شومپیتر.....
۳۱۶	بانک مرکزی انگلیس.....
۳۱۸	ورنر؛ آوانگارد سازش ناپذیر.....
۳۱۹	سایرین.....
۳۲۸	خلاصه فصل.....
۳۲۹	فصل چهاردهم.....
۳۲۹	تحلیل بنیادین خلق پول بانکی؛ چرا بانکها قدرت خلق پول دارند؟.....
۳۲۹	مقدمه.....
۳۳۰	سلسله رخدادهای تاریخی.....
۳۳۰	آشفته گی قلمروهای سیاسی.....
۳۳۲	برات های معاملاتی.....
۳۳۳	غیر شخصی سازی برات ها.....
۳۳۳	نظام پولی دوگانه: پیوند پول اعتباری- پول فلزی.....
۳۳۴	سربر آوردن طلاکاران بانکدار.....
۳۳۷	هجوم بانکی.....
۳۳۸	بازگشت اخراجی ها.....
۳۳۹	تکرار هجوم بانکی؛ دولت ناجی.....
۳۴۰	مقوم های خلق پول چیست؟.....
۳۴۱	بدهکاران ناشناس.....
۳۴۲	استاندارد سازی- انتقال پذیری بدهی.....
۳۴۳	بنیان اعتماد.....
۳۴۳	اطمینان به قابلیت تبدیل.....
۳۴۴	بیمه سپرده؛ وام دهنده نهایی.....
۳۴۶	تسویه با حکومت.....
۳۴۷	ابزار مقبول تسویه.....
۳۴۷	قدرت ضعف.....
۳۴۸	کسب و کاری به اتکای حاکمیت.....
۳۴۹	خلق پول؛ دستکاری حسابدار.....
۳۵۱	خلاصه فصل.....
۳۵۵	بخش سوم.....
۳۵۵	کار بست نظریه.....
۳۵۷	فصل پانزدهم.....

۳۵۷	تحلیل واقعیت‌های پولی ایران از دریچه نظریه نو.....
۳۵۷	مقدمه.....
۳۵۸	انقلاب و دگرگونی ساختاری.....
۳۵۹	بانکداری دولتی در ایران.....
۳۶۰	کند و ساکن.....
۳۶۰	رام و مطیع.....
۳۶۳	رشد مقادیر پولی (۷۹-۱۳۶۰).....
۳۶۸	دوره آزادسازی-خصوصی سازی بانکی تا ۱۳۹۲.....
۳۶۸	بستر قانونی بانک‌های خصوصی.....
۳۷۱	پیکربندی نظام بانکی.....
۳۷۷	تشکیل بازار بین بانکی.....
۳۷۸	رشد مقادیر پولی و آغاز تسلط بانک‌ها بر خلق پول.....
۳۸۱	تحول در ترکیب پایه پولی.....
۳۸۳	پیامدهای خصوصی سازی.....
۴۰۶	دوره ۹۷-۱۳۹۲.....
۴۰۶	بستر سال ۹۲ و ورود دولت جدید.....
۴۰۷	رویکرد جدید سیاستی.....
۴۰۸	شواهد رویکرد جدید در کلام اقتصاددانان و سیاستیون.....
۴۱۹	هشدارها.....
۴۲۱	خاطره: گفتگو با یک مقام پولی.....
۴۲۳	دولت و مهار پایه پولی در عمل.....
۴۲۵	آیا نتایج موردانتظار بدست آمد؟.....
۴۳۳	تفسیر متعارف از چرایی ناکامی.....
۴۳۸	دست دولت از آستین بانک‌ها؟.....
۴۴۵	تفسیر بدیل؛ درونزایی منحصر به فرد پول در ایران.....
۴۵۷	چرا نظریه متعارف قادر به توضیح تحولات پولی ۹۶-۱۳۹۲ نیست؟.....
۴۵۸	درونزایی خاص پول در ایران.....
۴۵۹	پیامدهای سیاست ناکام مهار نقدینگی.....
۴۷۴	خلاصه فصل.....
۴۷۸	منابع.....

پیشگفتار

چند سال قبل در حالی که از درب حیاط خانه خارج می‌شدم با یکی از همسایگان روبه‌رو شدم که بعد از سلام و احوالپرسی ناغافل پرسید «اینکه می‌گویند بانک‌ها خلق پول می‌کنند یعنی چه؟». من که غافلگیر شده بودم سعی کردم توضیحاتی بدهم. بعداً که به توضیحاتم فکر کردم به نظر آمد نتوانستم از پس کار بر بیایم. گرچه ناغافل و بی‌موقع بودن پرسش بی‌تأثیر نبود، اما پیچیدگی و نامأنوس بودن موضوع سؤال بیش از چیزی بود که قبلاً تصور می‌کردم. فهم و توضیح چگونگی خلق پول توسط دولت، بسیار ساده و بی‌نیاز از تقلاست بویژه با این تصور غالب از پول که آن را معادل اسکناس می‌داند. اما بوجود آوردن پول توسط بانک‌ها کاملاً مغایر با شهود اولیه ماست. بانک‌ها در نظر اغلب ما در جایگاه امانتدار یا حسابدارانی هستند که در بدترین تعبیر به شکلی زیرکانه با جمع کردن و انباشت سپرده‌های ما، آنها را وام می‌دهند. اما این کار چه ربط و نسبتی با خلق پول دارد؟ بدون اغراق، با یکی از ناشناخته‌ترین و مرموزترین واقعیت‌های اقتصادی دنیای امروز طرف‌ایم. برای عامه مردم مایه شگفتی و استبعاد است اگر بشنوند که نه تنها بانک‌ها مبادرت به خلق پول می‌کنند، بلکه نقش و سهم آنها در برابر دولت، سهم غالب است. عمده پول موجود در حساب‌های بانکی مخلوق بانک‌ها و نه دولت است. این ادعا برخلاف باور جافتاده در ذهن ما مبنی بر نقش انحصاری دولت در ایجاد پول است. برای سده‌ها و هزاره‌ها، دولت در جایگاه مسئول و متولی ایجاد پول قرار داشته و خلق پول توسط بخش خصوصی اتفاقی نادر و جرم محسوب می‌شده است. امروزه هم چاپ پول (اسکناس) بوسیله بخش خصوصی، در قالب چاپخانه‌های زیرزمینی و جعل پول، در زمره نابخشودنی‌ترین جرائم است. چطور

ممکن است بانک‌ها، که عمدتاً در تملک بخش خصوصی هستند، به صورت رسمی و علنی این قدرت را مصادره کرده باشند و آب از آب تکان نخورده باشد؟ داستان زمانی جالب‌تر خواهد شد که بدانیم ماهیت و چگونگی خلق پول توسط بانک‌های تجاری در دنیای امروز، در زمره موضوعات اختلافی است. کسب قدرت خلق پول بوسیله بانک‌ها محصول تحولات انباشتی تاریخی و تغییر در شکل و قالب پول در کنار تحول در روابط اجتماعی منتهی به خلق پول است. خلق پول بانکی ابدأ به سادگی و سراسری نشر اسکناس توسط دولت با استفاده از دستگاه چاپ، یا همانند گذشته‌های دور به صورت کاهش عیار مسکوکات توسط حاکم نیست. پیچیدگی واقعیات نهادی، در خلق پول بانکی به اوج می‌رسد. این، اختلاف نظر در روایت آن را طبیعی می‌سازد.

هرچند ناشناختگی خلق پول امروز دلیلی کافی برای پرداختن به آن است، اما این موضوع وجوه اهمیت بالاتری هم دارد. پول، منشأ قدرت و سلطه است. خلق پول همواره شکلی از رانت و نیرویی مؤثر در کسب قدرت اقتصادی و برتری اجتماعی بوده است. شکل و ترکیب قدرت خلق پول به طور ضمنی بیانگر نحوه توزیع قدرت بین طبقات مختلف است. به علاوه رانت خلق پول، اثرات تولیدی و توزیعی مهمی هم به دنبال دارد. اینکه پول در خلال پیدایش خود به دست کدام اشخاص و بخش‌ها برسد؛ کدام را بهره‌مند و کدام را محروم کند؛ چه زنجیره‌هایی را به تحرک واداشته یا واگذارد؛ همگی محصول ترتیبات نهادی حاکم بر خلق پول است.

نمی‌توان کتمان کرد که فضای اقتصادی کشور در دهه ۱۳۹۰ در جلب توجه و افزایش حساسیت نسبت به موضوع حاضر بسیار مؤثر بوده است. اقتصاد کشور پس از تقریباً دو دهه استقرار و آغاز به کار بانک‌های خصوصی، شاهد تغییراتی جدی در بازیگران اصلی در خلق پول است. اعداد و ارقام قابل توجه و بسیار بزرگ خلق پول جدید در ایران چشم‌ها را خیره کرده است. حجم نقدینگی در پایان سال ۱۴۰۰ از ۴۵۰۰ هزار میلیارد تومان فراتر می‌رود، حال آنکه در نیمه سال ۹۲ و در ابتدای کار دولت یازدهم، تقریباً یک‌نهم این عدد بود. هر سال حجمی عظیم از پول بر انبار نقدینگی کشور اضافه می‌شود، ارقامی بزرگ در مقایسه با هر پایه قابل تصور دیگر در اقتصاد ایران.

صادقانه بگوئیم، مهمترین انگیزه در تألیف این اثر، مقابله با تعابیر ناصحیح و تفسیرهای اشتباه از چگونگی خلق پول در اقتصاد و روندهای پولی حاکم بر ایران است. دغدغه اصلی، تصحیح نوع نگاه نسبت به تحولات کمیت‌های پولی است که به خلق پول منجر می‌شود. این دغدغه نظری، محصول واقعیات بیرونی و وقایع رخ داده در فضای اقتصادی کشور و اقتصاد جهانی است. در طول یک دهه اخیر رخدادهای پولی بزرگی در اقتصاد جهان و ایران حادث شد که ضرورت بازنگری در گزاره‌های شناخته‌شده پولی را دوچندان کرد. در جهان، اجرای طرح‌های نجات به پشتوانه حجم عظیم تزریق پول از سوی بانک‌های مرکزی، تابوی همیشگی بر حذرداشتن دولت از دست‌زدن به کمیت‌های پولی را در هم شکست. مهمتر از آن در ایران، پایبندی به گزاره‌های همیشه مورد حمایت جریان اصلی اقتصاد در حوزه پول، به نتایجی ناخوشایند منجر شد. خصوصی سازی پرزرق و برق بانک‌ها که با حمایتی فراگیر از ابتدای دهه ۱۳۸۰ آغاز شد، تجربه‌ای ناکام از کار درآمد. تقلائی دولت پس از سال ۱۳۹۲ برای مهار کمیت‌های پولی با اجتناب از انتقال کسری بودجه به بانک مرکزی، به مهار پول منجر نشد و حتی گره‌های قبلی را کورتر کرد. این کتاب برخاسته از فضای شکست سیاست‌گذاری اقتصادی کشور در سال‌های ۹۷-۱۳۹۲ است. اتفاقات آن دوره به غایت، نیازمند بازخوانی است. این بازخوانی، لاجرم به تجدیدنظر در گزاره‌های پذیرفته‌شده پیرامون چگونگی خلق پول در اقتصاد می‌انجامد. خلأ فکری و فقدان دانایی کافی نسبت به کیفیت خلق پول، ریشه معضلات اقتصاد ایران در این مقطع بوده و کمابیش در حال تداوم است. این سؤال باید محور پژوهش‌های فراوانی باشد: چرا با وجود پایبندی بیشتر دولت وقت به انضباط پولی و دورماندن تأمین مالی دولت از بانک مرکزی در مقایسه با دولت‌های پیشین، هیچ نتیجه مثبتی در مهار کمیت‌های پولی یا مهار پایدار تورم حاصل نشد؟ چرا در این دوره از قضا شبکه بانکی مرزهای ورشکستگی را پشت سر گذاشت؟ ما پاسخ را در نارسایی فهم موجود نسبت به پول، بانک، و خلق پول یافته‌ایم. این اثر خروجی تلاشی چندساله برای پاسخ به پرسش‌های مذکور و ترمیم نارسایی‌های مربوط به آن است.

برای منظور فوق، اتکایی وسیع به ادبیات پولی دگراندیش کردیم. این کتاب بر پایه روایت‌هایی از پول و بانک نگاشته شده که در کتاب‌ها و تفسیرهای متعارف دانشگاهی رشته اقتصاد جایی ندارد. تأثیر پرننگی از آراء و عقاید پساکینزی‌ها و

شارحان نظریهٔ مدرن پولی پذیرفته‌ایم و باورهای پولی مکتب تاریخی آلمان و برخی جامعه‌شناسان اقتصادی را با آن درآمیخته‌ایم. شرحی از خلق پول ارائه خواهیم داد که عمدتاً خلاف ایده‌های شناخته‌شدهٔ مورد حمایت جریان اصلی است. با این حال، امیدواری زیادی وجود دارد که این شرح کمتر شنیده شده در نظر مخاطب، پسندیده‌تر از آنچه پیشتر به او گفته شده بود، واقع شود. رسالت ما، تبیین واقعیاتی غامض است. ارائهٔ بیانی ساده از روابط پیچیده، کار آسانی نیست. توفیق این اثر، بستگی تام به موفقیت در این مهم دارد.

محتوای کتاب هر چند عمدتاً مفهومی است، اما به این علت که از وقایعی ملموس سخن می‌گوید، ملال‌انگیزی مباحث نظری را ندارد. مباحث را به سه بخش کلی تقسیم کرده‌ایم. بخش اول شامل فصول ۱ تا ۶، به تشریح مفاهیم می‌پردازد. این بخش ظاهراً در جایگاه مقدمهٔ مطالب بعدی قرار دارد، اما در قالب آن به موضوعاتی کلیدی پرداخته شده که اهمیتی مستقل به آن داده است. قرار است آشنایی عمیق‌تری با مفاهیم پولی و بانکی بدست آوریم. در مواقع لزوم، گریزی به اقتصاد ایران خواهیم زد. بخش دوم کتاب، از فصول ۷ تا ۱۴، بطور جامع و همه‌جانبه، خلق پول در اقتصاد را روایت می‌کند. از جزئیات عملیاتی و حسابداری خلق پول گرفته تا تفکیک خلق پول بوسیلهٔ حکومت و بانک‌ها و تفسیری بنیادین از علل اساسی امکان پذیر شدن خلق پول بوسیلهٔ بانک‌ها را شرح خواهیم داد. از آنجا که پیش از این خلق پول توسط اقتصاددانان مورد شرح قرار گرفته، باید روایت جدید از خلق پول را به‌طور کامل در انطباق و مقایسه با تفسیر متعارف قرار دهیم تا خلأهای آن برملا شود. بخش مهمی از کار ما پس از ارائهٔ تفسیر جدید مورد حمایت خود، به همین ارزیابی تطبیقی اختصاص خواهد یافت. نقدی مفصل از نظریه‌های رایج خلق پول در انتظار خواننده است. در پایان و در بخش سوم، تمامی دستاوردهای فکری بدست آمده را در شرح و تبیین واقعیات پولی اقتصاد ایران به کار خواهیم بست. فصل پایانی با محوریت مسائل اقتصاد ایران، طولانی‌ترین فصل کتاب است. نهالی که از ابتدای کتاب به پرورش آن می‌پردازیم، در این فصل میوه خواهد داد.

مطالب کتاب، مربوط به موضوعاتی تخصصی در زمینهٔ اقتصاد با گرایش پولی است. گرچه لحن و بیان اثر، طوری انتخاب شده که به نحو حداکثری دل به دل هر مخاطبی بدهد، اما طبیعی است که دانشجویان اقتصاد بیش از سایرین از آن بهره

خواهند برد. از آنجا که این کار در مقام نقد و رد دیدگاه‌های موجود است و نظریه مورد حمایت خود را از درون یک ارزیابی انتقادی بیرون می‌آورد، آشنایی قبلی با نظریه‌های متعارف پول و بانکداری بر جذابیت کتاب برای خواننده خواهد افزود. با این حال از ارائه توضیحات مقدماتی کافی فروگذار نکرده‌ایم.

بخش مهمی از مباحث اندیشمندان در موضوع پول و بانک، به قضاوت‌های ارزشی پیرامون روابط موجود و بالاتر از آن، پرداختن به راهکارها و الگوهای جایگزین مربوط است. رسالت این پژوهش محدود به توصیف و تبیین است. فهم صحیح از واقعیات موجود، منطقاً بر قضاوت و بدیل‌جویی مقدم است. در ابتدا بنا داشتیم این اثر مشتمل بر تمامی این موضوعات باشد، اما رفته‌رفته کثرت موضوعات و دامنه مباحث، ما را بر آن داشت تا بررسی‌های هنجاری و تدابیر بایسته‌سیاستی با هدف تغییر و اصلاح نظام پولی را فعلاً از دستور کار خارج کنیم. خوانندگان تصدیق خواهند کرد که همین توصیف و تبیین، به قدر کافی صفحات یک کتاب نه چاق نه لاغر را مملو از مطلب کرده و ظرفیتی برای گشودن سرفصل جدید باقی نگذاشته است. با این حال امید است به زودی با قوه پروردگار، این مهم را نیز به انجام رسانده و در مجالی دیگر، به ارزیابی هنجاری نظام امروزین خلق پول با هدف دستیابی به الگویی بدیل بپردازیم.

لازم است از پژوهشکده سیاست پژوهی و مطالعات راهبردی حکمت بابت حمایت از تألیف این کتاب در دو ساله اخیر قدردانی کنم. بدون حمایت آنها اختصاص زمان کافی برای تألیف این کتاب ممکن نبود. افزون بر آن، بخش مهمی از دانایی قلیل نویسنده که بدینوسیله ارائه شده، محصول مبادله فکری چندساله با دوست، برادر و راهنمای بی‌ظنیر، دکتر محسن یزدان‌پناه است. ناشکری است اگر از او که مهمترین چهره در زندگی علمی من است، به بزرگی یاد نکنم. از نشر نهادگرا بابت حسن ظن به نویسنده و استقبال از این اثر سپاسگزارم.

مدتها بود که دنبال کنندگان مباحث دگراندیش پولی در ایران، پیشنهاد می‌دادند که علاوه بر بیان پراکنده و اقتضایی ایده‌های خود، آنها را به صورت منسجم و مجزا منتشر کنیم. این کار اکنون به انجام رسیده است. حالا آنها باید قضاوت کنند که چنان پیشنهادی ارزش ارائه داشت یا نه.